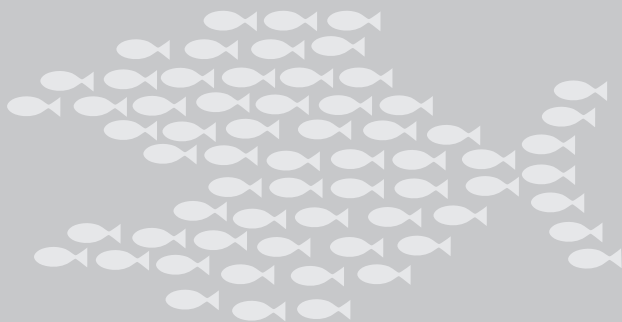

แนวคิดทฤษฎี
ทางสังคมวิทยาว่าด้วย
ขบวนการทางสังคม

ดร. มณีมัย ทองอยู่

แนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยาว่าด้วยขบวนการทางสังคม

ผู้เขียน ดร. มณีมัย ทองอยู่

จัดพิมพ์โดย ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น 40002

โทรศัพท์ / โทรสาร 0 4320 3215

E-mail : plurality@kku.ac.th Website : www.plurality.net

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

มณีมัย ทองอยู่ (2557). แนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยาว่าด้วยขบวนการทางสังคม. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง. มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บรรณาธิการบริหาร รศ. ดร. ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์

ดร. พัชรินทร์ ลาภานันท์

ฝ่ายดำเนินการ

ณัฐธิดา คงเจริญกุล

กฤติยา คุณราช

พรพรรณ จันทร์โสตา

ปกและรูปเล่ม

นิตยา กินบุญ

มลทีรา ราชเสนา

พิมพ์ครั้งแรก

7 พฤษภาคม 2557

จำนวน

1,000 เล่ม

ราคา

250 บาท

พิมพ์ที่

หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา จ.ขอนแก่น

ISBN

978-616-223-378-4

คำนำ

ในสังคมสมัยใหม่ อำนาจมีรูปแบบใหม่ที่แปลกประหลาด
มันอิงแอบอยู่เบื้องหลังหลักการอ้างเหตุผลและความชอบธรรม
ของการบริหารจัดการ โดยนัยนี้ ขบวนการทางสังคมแบบใหม่
จึงมีบทบาทสำคัญ ในการชี้ให้เห็นว่า ระเบียบ กฎเกณฑ์ และโลก
ทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นสิ่งที่สังคมมนุษย์สร้างขึ้น สามารถเปลี่ยนแปลง
และจัดการในรูปแบบใหม่ได้

ข้อความข้างต้นนี้ เป็นตัวอย่างเล็กๆ ที่บอกกับเราว่า แนวคิด
ทฤษฎีว่าด้วยขบวนการทางสังคม หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม
ได้เดินทางมาไกลแล้ว จากที่เคยถูกมองว่า ขบวนการทางสังคมเป็นเรื่อง
ของคนที่ไม่สามารถเข้ากับสังคมปกติได้ มาเป็นเรื่องของการกระทำที่มี
เหตุผลของมนุษย์ รวมทั้งเป็นสิทธิอันชอบธรรมที่กลุ่มบุคคลจะดำเนินการ

เพื่อเปลี่ยนแปลงบางส่วนของโครงสร้างทางสังคมและระบบการแบ่งปันทรัพยากรที่เขาเห็นว่าไม่เป็นธรรม มาจนถึงการตั้งคำถามกับรัฐและโครงสร้างทางสังคมที่เข้ามากำกับครอบงำโลกชีวิต จนปัจเจกต้องลุกขึ้นมาทวงสิทธิที่จะดำรงชีวิตในแบบที่ตนต้องการ

ผู้เขียนตั้งใจเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้น เพราะมีความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับขบวนการทางสังคม อาจเป็นเพราะชีวิตและทัศนะต่อโลกและชีวิตในวัยเยาว์ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากจากสิ่งที่นักวิชาการเรียกว่า “ขบวนการทางสังคม” ผู้เขียนจึงสนใจอ่านและศึกษาว่า นักวิชาการในสาขาสังคมวิทยาได้สร้างและจัดระบบความรู้ในเรื่องนี้ไว้อย่างไร ผู้เขียนได้เปิดสอนรายวิชาระดับปริญญาตรีชื่อรายวิชา “ขบวนการสังคมเปรียบเทียบ” และได้เขียนเอกสารคำสอนเพื่อสอนนักศึกษา และได้พัฒนาเอกสารคำสอนต่อมาจนเป็นหนังสือเล่มนี้ นอกจากนี้ เมื่อนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษารู้ว่าผู้เขียนสนใจในเรื่องนี้ (นอกเหนือจากความสนใจในเรื่องของกระบวนการเปลี่ยนผ่านของสังคมชวา และเรื่องของคนชายขอบ) ก็จะมาขอให้ผู้เขียนรับเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อยู่เนืองๆ การสอนหนังสือ การควบคุมวิทยานิพนธ์ที่ต้องเจอกับกรณีศึกษาที่เป็นของจริง บวกกับการพานักศึกษาระดับปริญญาตรีออกสนามไปเรียนรู้จากขบวนการทางสังคมในภาคอีสาน ทำให้ความสนใจของผู้เขียนเกี่ยวกับขบวนการทางสังคมคงอยู่เป็นเวลานาน จนคิดว่า หากไม่ค้นคว้าเพิ่มเติมและจัดระบบความรู้ออกมาเป็นหนังสือเพื่อเผยแพร่ความรู้ดังกล่าว ก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดาย

เมื่อหนังสือเล่มนี้สำเร็จออกมา จึงเป็นความยินดีอย่างยิ่งของผู้เขียนจากการที่ได้สอนหนังสือในสาขาวิชาสังคมวิทยาทั้งในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ผู้เขียนมีความรู้สึกที่วางวิชาการในสาขาสังคมวิทยาและสาขาสังคมศาสตร์โดยรวม ยังขาดแคลนหนังสือทางทฤษฎี

ที่เขียนเป็นภาษาไทยเป็นอย่างมาก ทำให้นักศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับบัณฑิตศึกษา ที่สนใจใคร่รู้และต้องการทำวิจัย แต่ยังมีความอ่อนด้อยด้านภาษาอังกฤษ ประสบปัญหาเป็นอย่างมาก ทั้งๆ ที่ความตั้งใจและความสามารถที่จะทำงานวิจัยในภาคสนามมีอยู่สูง หากมีหนังสือที่ปูพื้นความเข้าใจทางทฤษฎีอย่างเป็นระบบ พร้อมแหล่งอ้างอิงค้นคว้าต่อ ก็น่าจะช่วยให้เกิดงานวิจัยดีๆ มากขึ้น

ผู้เขียนจึงขอขอบคุณศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่สนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือและตำราประเภททฤษฎีทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการวิจัยในประเด็นที่สำคัญต่อภูมิภาค ผู้เขียนเห็นด้วยกับนักคิดทางสังคมวิทยาที่เสนอว่า ขบวนการทางสังคมนั้นเปรียบได้กับห้องทดลองของการต่อรองเชิงอำนาจ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาขบวนการทางสังคมอย่างลึกซึ้งแม้เพียงขบวนการเดียวก็จะทำให้เราเข้าใจการทำงานของโครงสร้างอำนาจในสังคมนั้นๆ ได้ นอกจากนี้ ผู้เขียนเห็นว่าแม้นักวิชาการในศาสตร์อื่น เช่น ประวัติศาสตร์ ก็สามารถนำแนวคิดทางสังคมวิทยาว่าด้วยขบวนการทางสังคมไปใช้ได้ ด้วยเหตุที่สังคมลุ่มน้ำโขงมีอดีตที่รุ่มรวยด้วยวัฒนธรรมการต่อสู้กับผู้รุกรานและเจ้าอาณานิคม การนำบางแนวคิดทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ ยกตัวอย่างเช่น กระบวนการสร้างกรอบโครงความคิด ก็จะทำให้เราเข้าใจกรอบโครงความคิดทางการเมืองและทางสังคมวัฒนธรรมในประเทศเพื่อนบ้านได้ชัดเจนขึ้น ทั้งกรอบคิดของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองที่ต้องการการเปลี่ยนแปลง

ผู้เขียนขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริการวิชาการของศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง ที่ช่วยผลักดันด้วยความปรารถนาดีอย่างจริงใจให้ผู้เขียนทำงานชิ้นนี้

จนสำเร็จ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. นภาพรณี หะวานนท์ ที่ได้ให้
คำแนะนำทางวิชาการที่มีคุณค่ายิ่ง ขอขอบคุณ ดร. พัชรินทร์ ลาภานันท์
รองผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยฯ คุณณัฐธิดา คงเจริญกุล ที่ช่วยตรวจต้นฉบับ
และเจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยฯ ทุกคน ขอขอบคุณนักศึกษาที่ผู้เขียนเคยสอนและ
เคยควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ทำให้ผู้เขียนต้องเรียนรู้เพิ่มขึ้นทุกวัน ขอขอบคุณ
ผู้นำและสมาชิกในองค์กรการเคลื่อนไหวต่างๆ ที่ให้ความรู้อันประมาณค่า
มิได้แก่ผู้เขียน และท้ายที่สุด ขอขอบคุณนักคิดนักเขียนทุกท่านที่ผู้เขียน
ได้อ้างอิงหรือกล่าวถึงงานของท่าน ผู้เขียนขออุทิศคุณงามความดีจาก
งานเขียนชิ้นนี้ให้แก่ทุกท่านที่ผู้เขียนกล่าวมา แม้มิได้เอ่ยนาม

มณีมัย ทองอยู่

24 เมษายน 2557

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	1
1. ขบวนการทางสังคมหมายถึงอะไร	2
2. ทำไมขบวนการทางสังคมจึงมีความสำคัญในศาสตร์ สังคมวิทยา	10
3. นักสังคมวิทยาอธิบายและจัดระบบความรู้เกี่ยวกับ ขบวนการทางสังคมไว้อย่างไร	13
4. บทสรุป	19
เอกสารอ้างอิง	20
บทที่ 2 ขบวนการทางสังคมในสำนักทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่	23
1. ความนำ	23
2. แนวคิดว่าด้วยขบวนการทางสังคมของ เฮอเบิร์ต บลูเมอร์	26
3. บทสรุป	47
เอกสารอ้างอิง	49
บทที่ 3 ขบวนการทางสังคมในสำนักทฤษฎีการระดมทรัพยากร	51
1. ความนำ	51
2. ที่มาของทฤษฎีการระดมทรัพยากร	53
3. องค์กรของขบวนการทางสังคม	60
4. เครือข่าย	65

5. การจัดประเภททรัพยากรและการระดมทรัพยากร	66
6. บทสรุป	78
เอกสารอ้างอิง	80
บทที่ 4 ขบวนการทางสังคมในสำนักทฤษฎีกระบวนกร ทางการเมือง	85
1. ความนำ	85
2. แนวคิดโครงสร้างโอกาสทางการเมือง	86
3. แนวคิดเรื่องโอกาสและข้อจำกัดของโครงสร้างโอกาส ทางการเมือง	90
4. แนวคิดเรื่องการปลดปล่อยทางระบบคิดและ การควบคุมทางสังคม	95
5. ปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อขบวนการทางสังคม	98
6. บทสรุป	101
เอกสารอ้างอิง	103
บทที่ 5 ขบวนการทางสังคมในสำนักทฤษฎีการสร้างกรอบ โครงความคิด	107
1. ความนำ	107
2. ลักษณะของกรอบโครงความคิดของการกระทำรวมหมู่	109
3. การสร้างกรอบโครงความคิดของการกระทำรวมหมู่	110
4. กระบวนการสร้างพันธมิตรทางกรอบโครงความคิด	114
5. ผลสะท้อนของกรอบโครงความคิด	127

6. บทสรุป	131
เอกสารอ้างอิง	136
บทที่ 6 ขบวนการทางสังคมในสำนักทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่	141
1. ความนำ	141
2. จุดกำเนิดและสาระสำคัญของทฤษฎี	142
3. นักทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ที่สำคัญ	147
มานูเอล คาสเทล	147
อเลน กูเรน	150
เยอเกิน ฮาเบอร์มัส	153
อัลเบอร์โต เมลูซี	160
4. ข้อถกเถียงที่สำคัญ	165
5. การจัดประเภททฤษฎีว่าด้วยขบวนการทางสังคมแบบใหม่	180
6. บทสรุป	185
เอกสารอ้างอิง	189

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1	ทฤษฎีหลักในการวิเคราะห์ขอบนการทางสังคม	14
ภาพที่ 2.1	แผนภูมิแสดงการก่อตัวของขอบนการทางสังคม ตามแนวคิดของ เฮอเบิร์ต บลูเมอร์	46

สารบัญตาราง

ตารางที่ 6.1	ทฤษฎีขอบนการทางสังคมแบบใหม่เชิงการเมือง และเชิงวัฒนธรรม	180
--------------	--	-----

